

Bényei Miklós emlékezete

Tisztelt Elnök Asszony! Tisztelt Ünneplő Közönség!

Szakmánkat az elmúlt szűk egy esztendőben súlyos veszteségek érték. Elhunyt *Borsa Gedeon*, a régi nyomtatványok nemzetközileg is elismert tudósa, a közelmúltban távozott *Papp István*, az újkori magyar könyvtárügy egyik meghatározó személyisége. És gyászol a *Kovács Máté Alapítvány Kuratóriuma* is: elvesztette *Kovács Ilonát*, az Alapítvány fáradhatatlan mozzogóját és a nyáron, július 24-én meghalt az Alapítvány elnöke, *Bényei Miklós* is.

Aki Bényei Miklós életművének méltatására vállalkozik, egyszerre nehéz és könnyű helyzetben van. Nehéz, mert egy roppant szerteágazó, nagyon jelentős és mennyiségileg is monumentális életműről kell számot adni. Az MTMT nyilvántartása szerint csaknem 900 tétel sorakozik neve mögött, de az MTMT nyilvántartásában nem szerepelnek az újságcikkek és alkalmi írások. Ezekről – jó bibliográfushoz méltóan – két autobibliográfiában adott számot, először 60. születésnapja alkalmából, majd ezt a munkát folytattat tíz évvel később. A két önbibliográfia tanúsága szerint mintegy 1300 publikációja jelent meg a sajtóban. Ugyanakkor könnyű is számot adni munkásságáról, életéről: Bényei Miklós azon kevés kollégánk közé tartozik – vagy most már sajnos múlt időben kell írni: tartozott – akik mind gyakorló könyvtárosként, mind tudósként és mind tanárként is kiemelkedő eredményeket értek el. Kevesen vannak szakmánknak ezen képviselői, *Fitz József*, *Kovács Máté* munkássága említhető elsősorban.

Bényei Miklós könyvtárosnak készült. Egy Tiszamenti kis faluból, Tiszaladányból indult életútja 1943. január 5-én. Szülei jobbra, többre törekvő küzdelmes életű kisparasztok voltak, akik azonban mindkét fiúkat – őt és a Miklósnál kilenc évvel idősebb Józsefet – taníttatták, fontosnak tartották fiaik számára az értelmiségi létbe való eljutást. Miklós szülőfaluja iskolájában tanulta meg könnyen és gyorsan az írás-olvasás tudományát, még nem járta ki az első osztályt, amikor elolvasta élete első könyvét, *Bazsov Kővirág* című mesekönyvét. Ettől volt – emlékező írása szerint – olvasó ember, olyan valaki, akinek egy igazi nagy szenvedélye van: az olvasás. Tízéves korában kezdte vezetni olvasmánynaplóját, amelyet gyakorlatilag élete végéig folyamatosan írt. A 2010-es években olvasmánynaplóját is felhasználva a *Könyv*, *Könyvtár*, *Könyvtáros* hasábjain *Újraolvasva* sorozati címmel számolt be egykori olvasmányairól, illetve szembesítette gyerekkori élményeit az időskori újraolvasással. (2018-ban kötetben is megjelentek az írások.)

Hatodik-hetedikes korában döntötte el, hogy könyvtáros lesz. Úgy gondolta, hogy az akkor Budapesten működő, *Szabó Ervin*-ről elnevezett könyvtáros gimnáziumban folytatja tanulmányait, de amire befejezte az általános iskolát, megszűnt a könyvtáros iskola, így Tokajban érettségizett 1961-ben. Még ugyanabban az évben felvették az ELTE könyvtár – történelem szakára. A szellemi töltekezés évei kezdődtek számára, volt, hogy egy héten három-négy színházi előadást is megnézett. Tanárai közül *Kovács Máté* és *Fülöp Géza* volt rá nagy hatással, illetve a történészek közül *Szabad György*; alighanem az ő szellemi hatására fordult történészi érdeklődése a reformkor felé.

1966-ban fejezte be az egyetemet. Mivel nem kívánt Pesten elhelyezkedni, Debrecenben kezdte pályáját. Megkönnyítette a megyei könyvtár állásajánlatának elfogadását, hogy József

testvére akkor már a város kulturális életének megbecsült személyisége volt, illetve az egyetem orvosi karára járt menyasszonya, későbbi felesége. A megyei könyvtár fiatal és ambiciózus igazgatója, *Arató Attila* szaktájékoztatóként alkalmazta, csakhamar azonban megbízta az akkor formálódó helyismereti gyűjtemény kezelésével is. Életre szóló meghatározó elköteleződést jelentett mindkét feladata: ekkor került szoros kapcsolatba a tájékoztatással, illetve a bibliográfiával, valamint a helytörténettel. Arató azt az elvet vallotta, hogy aki kutat, eredményesebben láthatja el napi könyvtári feladatait. Bényei első szakirodalmi publikációi is ekkor jelentek meg, és folytatta egyetemi szakdolgozati témájának kutatását, 1969-ben védte meg egyetemi doktori címét *Eötvös József* olvasmányairól. A disszertáció 1972-ben nyomtatásban is megjelent, ez volt egyébként első könyve. Eötvös iránti érdeklődése később is megmaradt, számos tanulmányt, kötetet publikált az általa a legnagyobb magyar gondolkodónak tartott író-politikusról és az 1970-es években közreműködött a *Helikon Kiadó* által kiadott Eötvös-sorozat szerkesztésében: az egyik kötet, a *Vallomások és gondolatok* sajtó alá rendezését ő végezte 1977-ben. Akár szimbolikusnak is felfoghatjuk, hogy Eötvös mintegy keretbe foglalta Bényei történelmi pályáját: első komoly tudományos publikációja róla szólt, és egyik utolsó tanulmányát 2021-ben a *Könyv és Nevelésben* is az író-politikus-gondolkodóról tette közzé *Boldogító álmom: a fiatal Eötvös József nézetei a nevelésről és az iskolai oktatásról* címmel.

Gyakorlati munkájáról az alábbiakban adott számot pályájára visszatekintő írásában: „*A helyi kiadványok gyarapítása alapfeladatomban lett, a lokális információk feldolgozásával pedig a katalógusok és az adattárak építésében is részt vettem.*” Bényei indította meg a könyvtár akkor legfontosabb, országos jelentőségű bibliográfiai vállalkozását, a *Tájékoztató jegyzék vezetőik számára* címűt, erre a szolgáltatásra egyébként minden megyei könyvtár előfizetett, csakúgy a szombathelyi megyei könyvtárral közösen szerkesztett és kiadott, az országos középiskolai tanulmányi versenyhez évente megjelentetett ajánló bibliográfiára is. Saját véleménye szerint legfontosabb bibliográfiája a 2002-ben megjelent *Debrecen helytörténelmi irodalma* című retrospektív könyvészet volt. Ebből később online is elérhető adatbázis készült, illetve Bényei folytatta az alapkötetet az évente kiadott kurrens bibliográfiával. Mintegy negyven évig szerkesztette a *Helyismereti művek. Hajdú-Bihar megye* című kurrens könyvbibliográfiát. Mintegy 150 írása jelent meg a helyismereti tevékenységről, nem túlzás azt állítani, hogy a hazai helyismereti munka és Bényei Miklós elválaszthatatlan egymástól. Tanfolyamok és előadások százaiban ismertette meg a könyvtárosokat a helyismereti tevékenységgel és vezette be hallgatóit a helyismereti bibliográfia rejtelmeibe.

Tudományos tevékenységét is kiterjesztette. Az 1970-es években a *Történettudományi Intézetben* folytatta aspirantúráját, kandidátusi disszertációját 1989-ben védte meg, az értekezés címe *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken* volt. A disszertáció 1994-ben nyomtatásban is megjelent. Kötődött a könyvhöz a *Tanulmányok a reformkori magyar művelődés történetéből* című munka 1998-ban.

Bényei pályáján 1979-ben – saját szavaival – egy sajátos kitérő következett. Az *MSZMP Hajdú-Bihar Megyei Bizottsága* felkérte, hogy munkatársként foglalkozzon a megye művelődési életével, illetve négy év múlva a párt *Debreceni Városi Bizottságához* került titkárként, ugyancsak a művelődési életre vonatkozó feladattal. Később így emlékezett ezekre az évekre: „*Mindvégig arra törekedtem, hogy tudásom és lehetőségeim, szerint a szakterületeim (a közművelődés, a közgyűjtemények – kiemelten a könyvtárak -, a művészeti élet majd a városnál még az egészségügy) javára cselekedjek. Korlátozott mértékben ugyan, de folytattam a tudományos kutatómunkám (számos*

publikációm látott napvilágot), továbbá évente két-három helyismereti-helytörténeti bibliográfiám is megjelent.” Hogy pártapparátusbeli működése nem hagyott maga után kedvezőtlen benyomásokat, bizonyítja, hogy az MSZMP felbomlása után 1989 őszén visszatérhetett a megyei könyvtárba mint tudományos munkatárs, illetve a *Helyismereti Osztály* vezetője. Sőt, 1996-ban igazgatóhelyettesé nevezték ki.

Ezeknek az éveknek volt még egy maradandó hatása Bényei Miklós pályafutására. A debreceni egyetemen akkor már egy ideje felmerültek elképzelések a könyvtárosképzés, méghozzá az ELTE tananyagától eltérő, informatikai orientációjú képzés megindítására. Bényei ezekben a tervezgetésekben komoly szerepet vállalt, annál is inkább, mert könyvtárosi szakemberként egyedül neki volt tudományos (kandidátusi) fokozata, ami az egyetemi oktatáshoz elengedhetetlen feltétel. Kezdetben óradíjas oktató volt, 1993-tól azonban a *Matematikai és Informatikai Intézet* – ide tartozott az informatikus könyvtáros képzés – másodállású egyetemi docense lett, és megbízták a szakfelelősi feladatok ellátásával is. A debreceni egyetemen kialakított képzési modell később némi változtatással az egri, majd a nyíregyházi képzésnek is alapja lett. Amikor megszerezte *Kossuth Lajos és Debrecen* című disszertációjával az MTA doktora tudományos fokozatot, az egyetem 2009-ben címzetes egyetemi tanárrá nevezte ki.

Bényei tudományos tevékenysége az 1990-es években kiteljesedett. Elsősorban a reformkor és Debrecen múltját vizsgálta különböző aspektusokból, de kutatói figyelme kiterjedt az erdélyi viszonyokra is.

A szakmai közéletben is meghatározó szerepet töltött be. A *Bibliográfiai Szekció* egyik alapítója volt, majd 1990-1998 között elnöki tisztségét is betöltötte. 1998-2007 között az MKE elnökségi tagja volt, a képzési és továbbképzési terület felelőseként dolgozott. Kezdeményezésére alapította meg az MKE *Az év fiatal könyvtárosa* díjat. Az Egyesületben végzett munkájának mintegy megkoronázását jelentette az MKE történetéről általa szerkesztett (és részben írt) monumentális kötet 2011-ben.

Bényei sok tanulmányt szentelt professzora, Kovács Máté munkásságának, sőt 2005-ben önálló kötetben is feldolgozta tevékenységét. A Kovács Mátéra vonatkozó kutatások természetes következménye volt, hogy *Tóth Gyula* után a Kovács Máté Alapítvány Kuratóriuma elnöki tisztét is betöltötte 2020 augusztusától. Súlyos betegsége után lábadozva a rá jellemző elkötelezettséggel szolgálta tisztelt és szeretett tanára emlékének ápolását.

Sokrétű, gazdag munkásságát számos kitüntetéssel ismerte el a szakma és a művelődéspolitika. Elnyerte a *Szinnyei József-díjat* (1998) és a *Széchenyi Ferenc-díjat* (2009) a kisebb szakmai elismerések mellett.

Bényei mint kolléga segítőkész személyiség volt. Okos, bölcs véleményére lehetett számítani a különböző bonyolult helyzetekben és készségesen nyújtott alapos szakmai segítséget akár lektorként, akár egyszerű olvasóként egy-egy publikáció jobbá tételéért. Tanácsai, észrevételei hiányozni fognak, távozása komoly űrt hagyott hátra.

Pogány György

